

मौरी पालन

लेखक: विनोद हमाल

प्रकाशक

प्रदेश सरकार

भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

कृषि विकास निर्देशनालय

कृषि ज्ञान केन्द्र, तनहुँ

गण्डकी प्रदेश

प्रकाशन आ.व.: २०७६/०७७

प्रकाशन प्रति: २०००

मुद्रण: रसु छापाखाना, दमौली

मौरी पालन

विषय सूची

क्र.सं.	शीर्षक	पेज
१.	परिचय	१
२.	मौरीको प्रकार	२
३.	मौरीको कार्य विभाजन	२
४.	नेपालमा पाईने मौरीका प्रकारहरु	२
५.	नेपालमा पालिने मौरीका प्रकार	२
६.	मौरी खर्क (एपियरी) को छनौट	३
७.	खर्कमा महिना अनुसार मौरी गोला व्यवस्थापन कार्य	४
८.	मौरी खर्कमा गोलाहरु निरीक्षण गर्ने विधि	६
९.	मौरी गोला निरीक्षणको अभिलेख तालिका	७
१०.	हुल निर्यास	८
११.	गृहत्याग	९
१२.	रानुविहीन अवस्था र वित्तपाते कर्मी मौरी	९
१३.	रानु फेर्ने/प्रवेश गराउने तरीका	१०
१४.	रानु कोष दिने तरीका	१०
१५.	मौरी गोला विभाजन	११
१६.	गोला विभाजन गर्ने तरिका	११
१७.	मौरी गोला संयोजन	११
१८.	आधार चाका चौकोसलाई घरमा प्रयोग गर्ने विधि	१२
१९.	लुट लडाई	१२
२०.	मौरीका प्रमुख शत्रुहरुको रोकथाम	१३
२१.	मौरी रोग/कीराको पूर्वावस्था पहिचान	१३
२२.	मौरी गोला स्थानान्तरण	१४
२३.	मौरी पालनगर्दा आवश्यक मुख्य सामग्रीहरु	१५
२४.	सन्दर्भ सामग्रीहरु	१५

df\lkfng

विनोद हमाल

वरिष्ठ वाली संरक्षण अधिकृत

अधिकृत स्तर दशौं

१. मौरीपालन:

संसारमा जति पनि जीवजन्तुहरु छन तिनीहरुको अनुपातमा कीराहरुको संख्या ७५% रहेको छ । वनस्पतिहरुमा परागसेचन कार्य पूर्णतया प्राणी र वायु माथि निर्भर रहन्छ । प्राणीहरुमा पनि चराचुरुङ्गी र कीरा नै अगाडी आउँछ भने लाखौं कीराहरुमा पनि मौरी अब्बल दर्जामा आउँछ । मौरीद्वारा हुने परागसेचन सर्वोत्तम मानिन्छ । यदि मौरी नहुँदो हो त संसारमा हामी वनस्पतिको यति धेरै विविधता देख्न पनि पाउने थिएनौं होला । वनस्पतिको फूलभित्रको भाले र पोथी अंगहरुको विविध खाले वनावटले गर्दा कतिपय फूलको परागसेचन मौरी बाहेक अन्य जीवहरुबाट सम्भव नै हुँदैन । त्यसैले, प्रकृतिमा नयाँ जातहरुको विकासमा मौरी नै जननि हो भन्न सकिन्छ । अर्कोतर्फ नयाँ वर्णशंकर जातको विकासमा यसको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ भने यसबाट सेचित वालीको उत्पादनमा पनि वृद्धि आउँछ ।

सीमित श्रोत साधन भएका कृषकहरुको आयस्तर वृद्धि गर्न कम लगानीले पनि व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिने मौरीपालन व्यवसाय गरीवि न्यूनीकरणको बलियो साधन बन्न सक्दछ । यसलाई स्वरोजगार प्रवर्द्धन व्यवसाय पनि भन्न सकिन्छ । मौरीपालन व्यवसायलाई उत्पादनशील व्यवसाय बनाउन आधुनिक मौरीपालनका प्रविधिहरु अपनाई आवश्यकतानुसार समयानुकूल गोलालाई व्यवस्थित गर्दै लग्नु पर्दछ । प्रविधिमा आधारित व्यवसाय भएको हुँदा व्यवस्थित तरीकाले मौरीपालन गर्न सकेमा मात्र यो व्यवसाय उपलब्धीमूलक हुन्छ ।

नेपाल विविध प्रकारको भू-बनोटबाट बनेको देश भएकोले संसारमा पाईने विभिन्न प्रकारका हावापानी र अनगन्ती सूक्ष्म हावापानी पाईनु र नेपालमा नै उत्पत्ति भएका सयौं प्रजातिका वनस्पतिहरु पनि रहेकाले सबै मौषममा मौरीको चरनको लागी आवश्यक फूलको उपलब्धता छ ।

भौगोलिक विविधताको विशेषताको कारणले नेपालमा ५ किसिमका एपिस जातका मौरीहरु पाईन्छन् । नेपालमा उपलब्ध भएका मौरी चरनका लागि उपयोगी बोट विरुवाहरुले ५-१० लाखसम्म मौरी गोलाहरु धान्न सक्ने कुरा विभिन्न तथ्याङ्कहरुले देखाएको छ । त्यसैले, शुद्ध प्राङ्गारिक मह उत्पादन गरी विदेश निर्यात गरी प्रशस्त वैदेशिक मुद्रा आर्जन गर्न सकिन्छ । यसको लागि स्थान विशेषको आवश्यकतामा आधारित मौरीको जात, उपयुक्त प्रविधि, चरनको क्षमता एवं व्यवस्था आदि विभिन्न पक्षहरुको जानकारी हुनु पर्दछ ।

२. मौरीको प्रकार:

घारभित्र तीन प्रकारका मौरीहरु हुन्छन् ।

१. रानु मौरी
२. कर्मी मौरी
३. भाले मौरी

३. मौरीको कार्य विभाजन: घारमा भएका

तीनै प्रकारका मौरीहरुको आ-आफ्नो विशेषता र निश्चित कार्यहरु गर्दछन् ।

- ३.१. रानु मौरी: रानु मौरी एक दिनमा १००० भन्दा धेरै अण्डा पार्दछ र यसले फेरोमेन उत्पादन गर्दछ ।
- ३.२ कर्मी मौरी: एक मौरी घारमा २०,००० भन्दा धेरै कर्मी मौरीहरु हुन्छन् । सबै कर्मी मौरीहरु स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् । धेरै काम गर्दछन् ।
- ३.३ भाले मौरी: रानु मौरीलाई भाले लगाउने एउटा काम मात्र गर्दछन् । भाले लाग्ने काम सम्पन्न भएपछि कर्मी मौरीहरुले घारबाट लखेटि दिन्छन् ।

४. नेपालमा पाईने मौरीका प्रकारहरु:

नेपालमा विशेष गरी ५ प्रकारका मौरीहरु पाईन्छन्:

१. कठ्यौरी (*Apis florea*)
२. खागो मौरी (*Apis dorsata*)
३. भीर मौरी (*Apis laboriosa*)
४. एशियाली स्थानीय सेरेना मौरी (*Apis cerana*)
५. यूरोपियन मेलिफेरा मौरी (*Apis mellifera*)

५. नेपालमा पालिने मौरीका प्रकार:

नेपालमा माथि उल्लेखित सबै प्रकारका मौरीहरु व्यवसायिकरूपमा पालिदैन् । व्यवसायिकरूपमा पालिने मौरीहरु यस प्रकार रहेका छन् ।

५.१ एशियाली स्थानीय सेरेना मौरी (*Apis cerana*):

यो मौरी स्थानीय भएकोले जस्तोसुकै बदलिंदो प्रतिकूल परिस्थितिमा पनि आफूलाई परिवर्तन गरी जीवन निर्वाह गर्न सक्दछन् ।

- छरिएका चरन श्रोतहरु, चिसो हावापानी, बढी प्राकृतिक शत्रुहरुको प्रकोप र स्थानान्तरणको समस्या भएका दुर्गम पहाडी स्थानहरुका लागि यो मौरी उपयुक्त छ ।
- गाउँ घरमै उपलब्ध स्थानीय श्रोतबाट निर्मित परम्परागत घरहरु (मूढे, खोपे, माटो) मा चलायमान चौकस राखी सुधार गरेर आधुनिक तरीकाबाट थोरै लगानीबाट पनि यो मौरी पालन शुरु गर्न सकिने ।
- न्यूटन बी टाईपको आधुनिक घर यसको लागि उपयुक्त देखिएको छ ।
- वार्षिक १ गोलाबाट सरदर ८-१५ के.जी सम्म मह उत्पादन लिन सकिने ।
- नेपालमा उचाईको आधारमा यसका उपजातिहरु ३ किसिमका पाईन्छन् ।

५.२ यूरोपियन मेलिफेरा मौरी (*Apis mellifera*):

- जातिय सुधार गरिएको मौरी भएकोले प्राकृतिक अवस्थामा आफै चाका बनाई बस्न

सक्ने क्षमता गुमाई सकेकोले आधुनिक घरमा व्यवस्थितरूपमा मात्र पालन सकिने ।

- प्रशस्त मौरी श्रोतहरूको बाहुल्यता भएको स्थानहरूमा स्थानान्तरण गर्दै उपयुक्त प्रविधि एवं उचित व्यवस्थापन अपनाउन सकेमा मात्र उत्पादन लागत अनुसार बढी फाइदा लिन सकिने ।
- वार्षिक सरदर १ गोलाले ४०-६० के.जी. सम्म मह उत्पादन दिने भएकोले तराई र भित्री मधेश क्षेत्रका व्यवसायिक मौरी पालकहरूमा अत्यन्त लोकप्रिय भएको ।
- रोगहरू विशेषतया सुलसुले र यूरोपियन फाउल ब्रुडबाट गोला छिटै प्रभावित हुने, स्थानान्तरण गर्नु पर्ने र धेरै चिनी चास्नी चाहिने हुँदा लागत खर्च बढी लाग्दछ ।
- यसका विभिन्न उपजातिहरूको एपिस मेलिफेरा लिगुष्टिका नेपालमा बढी प्रचलित छ ।
- ल्यागस्ट्रोथ घर यसको लागि उपयुक्त देखिएको छ ।

६. मौरी खर्क (एपियरी) को छनौट:

धेरै संख्यामा मौरी गोलाहरू राखिने स्थानलाई मौरीखर्क (एपियरी) भनिन्छ । मौरी पालनको सफलता ५०% उपयुक्त खर्कमा नै भर पर्दछ । त्यसैले राम्रो उत्पादन लिन र गोलाको राम्रो विकास एवं वृद्धिका लागि खर्कको छनौटलाई प्राथमिकतामा राख्नु पर्दछ ।

- मौरी खर्क प्रशस्त पुष्परस र कुट उपलब्ध हुने स्थानको बीचमा अवस्थित हुनु पर्दछ । किनकी कम दूरी भएका चरन श्रोतहरूमा मौरीहरू धेरै पटक आवत-जावत गरी बढी संकलन गर्न सक्दछन् ।
- खर्कमा कति मौरी गोला राख्न सकिन्छ, सोको निर्धारणका लागि खर्क वरिपरि बढीमा १-२ कि.मी. क्षेत्रभित्र उपलब्ध मौरी चरनका विरुवाहरू, तिनीहरूका संख्या, फूल फुल्ने समय र अवधिको सर्भेक्षण गरी अभिलेख राख्नु पर्दछ ।
- खर्क पानीको श्रोत नजिक भएका स्थानहरूमा हुनु पर्दछ । तर ठूला-ठूला पोखरी र तालहरूको छेउहरूमा राख्न मिल्दैन ।
- खर्क दूषित क्षेत्रहरूबाट टाढा हुनु पर्दछ । जस्तै कृषि बालीहरूमा लगातार कडा विषादीको प्रयोग, विषादी गोदाम भएको ठाउँ, रासायनिक/चिनी कारखाना आदि ।
- गर्मीमा चिसो र जाडोमा न्यानो हुने स्थान खर्कको लागि उपयुक्त हुन्छ ।
- मानिस/पाल्नु जनावरको बढी आवत-जावत, बढी हल्ला, सडकको छेउछाउ आदिमा मौरीलाई विघ्न बाधा भईरहने हुँदा यस्तो खर्कमा मौरी बढी रिसाहा हुने भएर उत्पादन कम हुन्छ ।
- घाँसेवाली, पशु चरन बालीहरू, फलफूल खेती, तोरी/फापर बाली, बन जंगलका विरुवाहरू आदिको बाहुल्यता भएको ठाउँमा खर्क राख्नु पर्छ ।
- प्रबल, मध्यम, अल्प प्रवाह विरुवाहरूको लेखाजोखा राखी सुख्खा मौसमको अवधि हेरी उक्त समयसम्म अन्य प्रबल श्रोत भएको ठाउँमा स्थानान्तरण गर्न सकिन्छ ।

- मौरी गोला स्थानान्तरण एवम मह उपजहरु र मौरी सामाग्रीहरु लैजान ल्याउन यातायात सुविधा भएको ठाउँमा खर्क राख्न उपयुक्त हुन्छ ।
- एपियरी छनौट गर्दा गोला सुरक्षित हिसाबले र व्यवस्थापन कार्य सजिलोसंग गर्नु पर्ने हुँदा सोही अनुसार ठाउँ उपयुक्त हुनु पर्दछ ।

६.१ खर्कमा मौरी गोलाको व्यवस्थापन:

- मेलिफेरा मौरी गोलाहरु आपसमा भगडा नगर्ने हुँदा संगसंगै घरहरु राख्न सकिन्छ, तर सेराना मौरीहरुका लागि दुई घर बीचको दुरी ३ मिटरभन्दा बढी नै हुनु पर्दछ ।
- मौरी घरको प्रवेशद्वार पूर्व या दक्षिण दिशातिर फर्काउनु पर्दछ र प्रवेशद्वार अगाडिको ठाउँ खुल्ला हुनु पर्दछ ।
- मौरी घरलाई अगाडिपट्टि केही ढल्काएर २५-३० से.मी. उचाईको स्टैण्ड माथि राख्नु पर्दछ र स्टैण्डको चारवटै खुट्टामा पानीले भरिएको कचौरा राख्नु पर्दछ ।
- एक खर्कभित्र ५० गोलासम्म राख्न सकिन्छ (एक गोलाको लागि १०-२० मौरी चरनको बोटको हिसाबले हुनु पर्दछ)

७. खर्कमा महिना अनुसार मौरी गोला व्यवस्थापन कार्य:

हिमाल, पहाड र तराईमा मौरीगोला व्यवस्थापन कार्य अलि-अलि फरक हुन्छ । जुन यहाँ समग्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.१ फाल्गुण चैत्रमा गर्नु पर्ने कार्यहरु:

- जाडोवाट बचाउन राखिएका सरसामानहरु हटाउने ।
- पुराना, काला, काम नलाग्ने चाकाहरु हटाउने ।
- ३-४ फ्रेमको कमजोर गोला भएमा संयोजन गरेर गोला बलियो बनाउने ।
- मह, फुल र छाउराका लागि स्थान अभाव देखिएमा आधार चाका जडित फ्रेमहरु थप्दै जाने र छाउरा भरेपछि मह कक्ष थपि दिने ।
- हुल छुट्ने तरखरमा लाग्ने भएकोले समयमै रोकथाम गरी गोला विभाजन गर्ने ।
- गोलाहरुमा पुरानो रानु छ भने नयाँ रानु वा रानु कोष दिने ।
- आसन बोर्डमा भएका फोहरहरु सफा गर्नुका साथै प्रवेशद्वार ठूलो पार्ने ।
- रोगका लक्षण देखिएमा उपचार गर्ने ।
- मह चौकस निरीक्षण गरी मह काढ्ने ।

७.२ वैशाख जेष्ठमा गर्नु पर्ने कार्यहरु:

- चर्को घामवाट बचाउन घरको १०-२० से.मी. माथि छहारी (छाँया) को व्यवस्था गर्ने ।
- भेण्टिलेसन खोल्ने ।
- घर बाहिर नूनिलो पानी भएको भाँडा (५-८ ग्राम नून प्रति लिटर पानीमा) राख्ने ।
- घरभित्रको तापक्रम बढी भएमा मैन चाकाहरु नरम भै खस्ने हुनाले सो रोकन चिसो बोरा या कपडाले घरलाई छोपीदिने वा बगैचामा राख्ने वा सानो मौरी घर राख्ने घर बनाउने ।

- प्राकृतिक शत्रुहरु जस्तै अरिङ्गल, बच्छिउ आदिवाट नियन्त्रण गर्ने र रोग देखिएमा तुरुन्त उपचार गर्ने ।
- गृहत्याग हुनवाट रोकन समयमै रोकथाम गर्ने ।
- निरीक्षणको क्रममा खानाको अभाव देखिएमा चिनी चास्नी दिने ।
- बिहान या साभ घाम कम भएको बेलामा मात्र निरीक्षण कार्य गर्ने ।
- बन-जङ्गल क्षेत्रहरुमा राम्रो श्रोत देखिएमा स्थानान्तरण गरी मह उत्पादन बढाउन सकिन्छ ।

७.३ आषाढ श्रावणमा गर्नुपर्ने कार्यहरु:

- मौरीले नछोपेका चाकाहरु भिकेर मौरीको घनत्व वृद्धि गर्ने ।
- वर्षा भई रहको समयमा हप्तै पिच्छे चिनी चास्नी दिने ।
- घरभित्र पानी छिर्न नदिन घरको प्रवेशद्वार सानो पार्ने र घर माथि छानो या प्लाष्टिकको व्यवस्था गर्ने ।
- प्राकृतिक शत्रुहरु जस्तै मैना पुतली, चरा आदिवाट जोगाउने ।
- नियमित निरीक्षण गर्ने, सफा मौसम या घाम लागेको बेला निरीक्षण गरी घरभित्र ओस देखेमा कपडाले सुक्खा पार्ने, आसन बोर्ड फोहर भए सफा गर्ने ।
- रोग देखेमा नियन्त्रण गर्ने ।
- उच्च पहाडी क्षेत्रमा राम्रो मह प्रवाह मौसम भएकोले मह संकलन र गोला विभाजन कार्य गर्न सकिन्छ ।

७.४ भाद्र आश्विन कार्तिक महिनामा गर्नुपर्ने कार्यहरु:

- समयमै हुल निर्यास नियन्त्रण गर्ने ।
- पुरानो रानु फेर्ने ।
- गोला विभाजन गर्ने ।
- मह कक्ष, आधार चाका जडान फ्रेमहरु थप्ने ।
- सुलसुलेको रोकथाम गर्ने ।
- प्रत्येक हप्ता निरीक्षण गरी आवश्यक व्यवस्थापन प्रकृयाहरु अपनाउने ।

७.५ मंसिर पौष माघ महिनामा गर्नु पर्ने कार्यहरु:

- मौरीले नढाकेका चाकाहरु भिकी डमी बोर्डले घरको स्थान सानो बनाउने ।
- चिसोवाट जोगाउन घरको वरिपरिका प्वालहरु टाली दिने, बोरा या पत्रिकाले घरको छानो/छाउरा चौकसहरु छोपी दिने, प्रवेशद्वार सानो पार्ने ।
- तल चित्रमा देखाएजस्तो फोमले छोपीदिदा राम्रो हुन्छ ।
- खानाको अभाव देखिएमा चिनी चास्नी दिने ।
- चिनी चास्नी प्लाष्टिकको ब्यागमा दिने र टुप्पातिर पत्ति (ब्लेड) ले तर्सो चिरी दिएमा मौरीहरुले चास्नी खाना वा पिउनलाई सजिलो हुन्छ ।
- लुट लडाई भएमा नियन्त्रण गर्ने ।

- कमजोर गोलाहरूलाई आपसमा संयोजन गरी मौरीको संख्यात्मक क्षमता वृद्धि गर्ने ।
- आवश्यक नभएको बेला मह कक्ष भिकी दिने ।
- घाम लागेको बेलामा मात्र छिटै निरीक्षण कार्य सकाउने र आवश्यक व्यवस्थापन प्रकृयाहरु अपनाउने ।
- वातावरण घमाइलो र श्रोतहरु प्रशस्त उपलब्ध हुने तराई क्षेत्रहरुमा मह उत्पादन पनि बढी लिन सकिन्छ ।

८. मौरी खर्कमा गोलाहरु निरीक्षण गर्ने विधि:

मौरी गोलाको विकासक्रम, रानुको फुल पार्ने क्षमता र स्थिति, हुल निर्यास, गृह त्याग, रानु विहीन, रोगको अवस्था आदि कुराहरुको जानकारी पाउनको लागि नै गोला निरीक्षण गरिन्छ ।

- गन्ध रहित सफा लुगा लगाउने ।
- छिटो र हल्का हातले निरीक्षण गर्ने ।
- वातावरण सफा र स्वच्छ भएको बेला निरीक्षण गर्ने ।
- मौरीहरुलाई विध्न बाधा नपुऱ्याई निरीक्षण गर्ने ।

८.१. निरीक्षणका तरीकाहरु:

- मह प्रवाहको शुरुदेखि अन्तसम्म सकेसम्म सबै गोलाहरुमा एक-एक हप्ताको फरकमा नियमित निरीक्षण गर्नु पर्दछ । अन्य समयमा १५ दिन या महिनाको एकचोटी निरीक्षण विधि अपनाउनु पर्दछ ।
- अन्य समयमा घरलाई बाहिरवाट निरीक्षण गर्दा फरक क्रियाकलापहरु देखिएमा, त्यस्ता घरहरुलाई पुरै खोलेर विस्तृत रुपमा निरीक्षण गर्न सकिन्छ ।
- बाहिरवाट निरीक्षण गर्दा देखिने फरक क्रियाकलापहरुमा कर्मीहरु बढी आक्रामक हुने, घरको तलतिर थुप्रै संख्यामा कर्मी मौरीहरु मर्नु मौरीहरु कम चरनमा जाने, ढोर मौरीका संख्या अत्याधिक हुनु, मौरीले मरेका छाउराहरु बोकेर फ्याकेको देख्नु, प्रवेशद्वारमा जताततै मौरीको विष्टा देखिनु आदि लक्षणहरु हुन् ।
- मौरी घरलाई खोलेर निरीक्षण गर्दा सकेसम्म मौरीहरु बढी चरनमा गएको समयमा गर्नु पर्दछ । घरको दायाँ या बायाँ उभिएर सर्वप्रथम स्वस्थ गोलाबाट शुरु गर्ने ।
- प्रवेशद्वारमा अलिअलि २-४ पटक धुँवा दिने ।
- छाना निकालेर घरको अगाडि उत्तानो पारेर राख्ने ।
- भित्री ढकनीको प्वालमा पनि हल्का धुँवा दिने र ढकनी निकालेर घरको छेउमा ठड्याएर राख्ने ।
- मह कक्ष भएमा निकालेर उत्तानो पारेको छानामा छड्के पारेर राख्ने ।
- छाउरा कक्षको छेउवाट एक-एक छाउरा चाका निकाली निरीक्षण गर्दै राख्ने ।
- छाउरा चाकाले टम्म भरेको छ भने पहिलो चाका निकालेर घरको अगाडि स्टैण्डमा अडिने गरेर राख्दा निरीक्षण गर्न सजिलो हुन्छ ।

- निरीक्षण पश्चात् सबै चाका र कक्षहरूलाई आवश्यक व्यवस्थापन गर्दै यथास्थानमा राखी छाना लगाई दिने ।

८.२. निरीक्षण गर्दा गर्नु पर्ने कार्यहरु:

- आसन बोर्डको सरसफाई गर्ने ।
- छाउरा चाकामा फुल, छाउरा र मौरीको स्थिति हेर्ने ।
- खाद्यवस्तुको अवस्था हेर्ने ।
- फुल नदेखिएमा रानु मौरी खोज्ने ।
- छाउरा र महको लागि स्थानाभाव देखिएमा आधार चाका जडित फ्रेमहरु र मह कक्ष राखी दिने
- प्रतिकूल मौसमको चिसो, तातो र वर्षावाट गोलालाई जोगाउन सोही अनुसार प्रबन्ध मिलाउने ।
- मौरीले ढाक्न नसकेका खाली र पुराना चाकाहरु हटाउने ।
- रोग लागेको शंका लागेमा पहिचान गरी उपयुक्त उपचार विधि अपनाउने ।
- हुल निर्यास, गृह त्याग, रानु विहीन गोलाहरूलाई उचित उपचारको विधि अपनाउने ।
- प्रत्येक गोलाको निरीक्षण पश्चात् प्रयोग भएका आवश्यक सामग्रीहरु हातलाई साबुन पानीले पखाली अन्य घर खोल्ने ।
- सबै गोलाहरुको वस्तु स्थितिबारे अभिलेख राख्ने ।

९. मौरी गोला निरीक्षणको अभिलेख तालिका:

९.१ निरीक्षण मिति:

मौरी गोलाको नम्बर	छाउरा चाका संख्या			मौरीहरुको स्थिति			खाना		
	पुरानो	नयाँ	भिकेको	वयष्क	फूल	छाउरा	मह टालेको कोष	मह नटालेको कोष	कुट

९.२. मौरी उपज अभिलेख तालिका:

उपजको किसिम	उत्पादन लिएको मिति	उत्पादन लिएका गोलाहरुको संख्या	उत्पादन (के.जी.)	सरदर उत्पादन	कैफियत

९.३ चिनी चास्नीको अभिलेख तालिका:

कृत्रिम आहारा दिएको मिति	कृत्रिम आहारा दिनुको कारण	आहारा दिएको गो लाहरुको संख्या	चिनीको परिमाण		अन्य आहार	कैफियत
			चिनी (के.जी)	एक गोलाको लागि सरदर		

१० हुल निर्यास:

हुल निर्यास मौरीको वंश वृद्धि हुने प्राकृतिक प्रकृया हो । घरवाट रानु, केही भाले र हजारौंको संख्यामा कर्मी मौरीहरूको हुल निस्केर नजिकै २० मिटरको दुरीमा पोको परेर बस्दछन् । एउटै गोलावाट १-५ पटकसम्म हुल छुट्न सक्दछ ।

१०.१ हुल निर्यास हुने कारण:

- रानुलाई फुल पार्न, कर्मीहरूलाई काम गर्न, कूट र पराग भण्डार गर्ने स्थानको अभाव हुँदा ।
- मौरीहरूको घनत्वमा वृद्धि हुँदा ।
- समयमा गोला विभाजन नहुँदा ।
- समयमा रानु कोषहरू नभाच्चाले ।
- समयमा भाले चाका नभिक्नाले ।
- समयमा छाउरा चाका र मह चाका नदिँदा ।
- नियमित निरीक्षण र मौसम अनुसारको व्यवस्था नगर्दा ।

१०.२ हुल निर्यासको रोकथाम तथा नियन्त्रण विधि:

- गोला विभाजन गरी समयमै गोला छुटाउने ।
- मह प्रवाह समय भन्दा अगाडि मह कक्ष राखी दिनु पर्दछ ।
- घरभित्र राम्रो भेन्टिलेशनको व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- नियमित गोला निरीक्षण गरी अनावश्यक रानु कोषहरू भिकी दिने ।
- घरमा खाली ठाउँ नभएमा छाउरा चाका अन्य कमजोर गोलालाई आधार दिई त्यसमा खाली चाका राखी दिने ।
- अनावश्यक भाले कोष भएको चाका पनि हटाई दिनु पर्दछ ।
- रानु हराएमा, मरेमा वा बूढी भएमा तुरुन्तै रानु वा रानु कोष राखी दिनु पर्दछ ।
- हुल निर्यास हुन लागिरहेको संकेत मिलेमा रानु ढोका प्रयोग गरी आवश्यक प्रबन्ध मिलाउनु पर्दछ ।
- हुल निर्यासपछि नयाँ र साविक गोलाको संख्यात्मक क्षमता क्षीण भएको हुन्छ । त्यसैले मौरीहरूले धेरै परिश्रम गरी आउँदो प्रतिकूल मौसमसंग जुध्न पुष्परस र कूट प्रशस्त संग्रह गर्न र संख्यात्मक वृद्धि तिर लाग्छन् ।

१०.३ हुल निर्यास भएका गोलालाई समाल्ने विधि:

- मौरी समाल्ने भोलाले मुख खोली सबै मौरी भित्र पर्ने गरी सोहर्ने ।
- रानु र धेरैजसो कर्मी मौरी भित्र पसे जस्तो लागेमा भोलाको मुख बन्द गरी उल्टो पारी विस्तारै हल्लाउने ।
- भोलाको माथिल्लो भागमा मौरी पोको पारी बस्छन् र त्यसपछि सुल्टो पारी भोलाको मुख खोली साविकको मौरी गोलामा राखी भुण्ड्याई दिनाले बाँकी भएका बाहिरका मौरीहरूलाई चलाई दिँदा भित्र पस्छन् ।

- भोलाको मुख बन्द गरी आफूले चाहेको ठाउँमा लग्ने र भुण्ड्याएर राख्ने ।

१०.४. हुल समातेका मौरीलाई घरमा राख्ने विधि:

- छाउरा कक्षमा एउटा छाउरा चौकस सो नभएमा आधार चाका जडान भएका केही फ्रेमहरु राखी बेलुकीको समयमा मौरी भएको भोलाको मुख खोली विस्तारै भर्ने ।
- धेरैजसो मौरीहरु भित्र पसेपछि भित्री ढक्कन लगाउने र अन्य बाँकी भएका मौरीहरु भर्ने र सबै प्वाल भित्र पसेपछि बिको लगाई दिने ।
- रानु देखेमा रानु पिँजडा भित्र केही मौरी र रानु राखेर घर भित्र राख्नाले भारेको मौरीहरु आफै भित्र पस्छन् ।
- रानु ढोका लगाई दिने साँझपख रानु पिँजडा खोलेर चिनी चास्नी दिने ।

११. गृहत्याग:

- एपिस सेराना मौरीले उपयुक्त वातावरण नपाउँदा जस्तै प्रतिकूल मौसम, खानाको अभाव, रोगग्रस्त गोला भएमा, एक घरबाट अर्को घरमा सार्दा व्यवस्थित नभएमा प्राकृतिक शत्रुहरु र अन्यबाट मौरीहरुलाई बाधा विघ्न भएमा १०-१५ दिन अगाडि नै गृहत्यागको तयारीमा लाग्दछन् ।
- रानु मौरीले फूल पार्न छोड्छे । मौरीहरु चरनमा पनि कमै जान्छन्, छाउराहरु सबै हुर्काएर घर भित्रका भण्डार गरिएको मह सम्पूर्ण खाएर मात्र गृहत्याग गर्दछन् ।
- गृह त्यागको बेला मौरीहरु घर वरिपरि द्रुतगति ले ठूलो आवाज निकाली उड्छन् र रानु निस्कने बित्तिकै माथि नै उडेर नयाँ खोजेको वासस्थलतिर पुग्छन् ।
- कहिलेकाहीँ एपियरीभित्र कुनै एक गोलाले गृहत्याग गर्ना साथ अन्य गोलाहरु पनि देखासिकी प्रोत्साहित भै गृहत्याग गर्ने सम्भावना हुन्छ ।

११.१ रोकथाम र नियन्त्रण विधि:

- खानाको अभाव देखिएमा चिनी चास्नी दिने ।
- कमजोर गोलाहरुलाई बलियो गोलाबाट छाउरा चाका भिकी आधार दिने ।
- घरभित्र काम नलाग्ने पुराना काला चाकाहरु हटाई दिने ।
- मौसम अनुसार मौरी गोला व्यवस्थापन कार्यहरु अपनाउने ।
- गृह त्याग गर्न अग्रसर भइसकेका घरको प्रवेशद्वारमा रानु ढोका प्रयोग गर्ने अथवा मौरी समात्ने थैलो राखी रानु र कर्मी मौरीलाई त्यसभित्र समाती साँझसम्म बाहिर भुण्ड्याएर राख्ने ।
- साविकको घरलाई सफा गरेर अन्तै ठाउँमा राखी साँझपख त्यसभित्र समातेको गोला सारेर आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने ।

१२. रानुविहीन अवस्था र वित्तपाते कर्मी मौरी:

- गोला निरीक्षणको क्रममा रानु हराए, कुमारी रानु वैवाहिक उडानबाट नफर्केमा, रानु मरेमा आदि विभिन्न कारणहरुले गर्दा गोला रानुविहीन हुन सक्दछ ।
- एक हप्तासम्म गोला रानुविहीन भएमा कर्मी मौरीहरुको अण्डाशय विकसित भै

आफै फुल पार्न थात्दछन्, जसलाई वित्तपाते कर्मी मौरी भनिन्छ ।

- रानुविहीन गोलाहरुमा एउटै कोषभित्र थुप्रै फुलहरु भेटिन्छन् ।
- कर्मी मौरीहरु आक्रामक, पखेटा ठाडो र सामान्य स्थितिमा जस्तो चाका छोपेर बस्दैनन् ।
- ढोर मौरीका संख्याहरु र यसका अचल अवस्थाहरु बढी भेटिन्छन् ।
- रानुविहीन अवस्था देखिनासाथ नयाँ रानु अथवा रानु कोष दिने, सो नभएमा बलियो स्वस्थ गोलाबाट फुल र १-२ दिनका छाउरा र अचल अवस्थाका चाका चौकस राखी दिने ।

१२.१. उपचार विधि:

- वित्तपाते भैसकेको गोलामा नयाँ रानु अथवा रानु कोष दिँदा तुरुन्तै नष्ट गर्ने भएकोले सो प्रवेश गराउनु अगाडि वित्तपाते मौरीहरुलाई हटाउने ।
- सो वित्तपाते मौरी गोलालाई १००-१५० मि.टाढा लगी जमिनमा राखिएको कागज वा बोरामा सबै चाकाबाट मौरीहरु टक्टकाई भार्ने ।
- पुरानो साविकको घर भएको ठाउँमा नयाँ घर राखिदिने जसमा सामान्य कर्मी मौरीहरु उडेर फर्की आउँछन् तर वित्तपाते मौरीहरु उड्न नसकी अलमलिएर त्यहीं बस्छन्, जसलाई मार्नु पर्दछ ।
- वित्तपाते फुल भएका चाकालाई घाममा १-२ घण्टा राखेर सो गोलालाई दिने र त्यसपश्चात मात्र रानु कोष वा रानु वा फुल वा कम उमेरका छाउरा चाका राखिदिने ।
- वित्तपाते गोलाहरुलाई अन्य गोलासंग पनि संयोजन गर्न सकिन्छ ।
- यसको लागि संयोजनको कागज विधि अपनाई २-२ फ्रेम प्रत्येक बलियो गोलामा राख्नाले सामान्य मौरीहरु आपसमा मिसिन्छन्, तर वित्तपाते मौरी तल नभरी बस्छन्, जसलाई भिकेर मारी दिनु पर्दछ ।

१३. रानु फेर्ने/प्रवेश गराउने तरीका:

- मौरी गोला स्वस्थ र बलियो राख्न प्रत्येक वर्ष रानु फेर्नु पर्दछ ।
- रानुविहीन गोलामा रानु प्रवेश गराउनु अगाडि सबै चाकाहरु निरीक्षण गरी देखिएका रानु कोषहरु बिगारी दिनु पर्छ ।
- मौरी गोलामा १२-२४ घण्टासम्म रानुविहीन अवस्था सृजना गरेर मात्र रानु प्रवेश गराउने ।
- रानुलाई सोभै प्रवेश गराउदा कर्मी मौरीहरुले टोकेर मार्ने भएकाले रानु पिंजडामा राखेर छाउरा चाका र सो पिंजडामा चिनी चास्नी छर्केर गोलाभित्र राख्दा मौरीहरुले चाट्ने क्रममा रानुलाई पनि चाट्छन् र कर्मी मौरीको बेहोरा हेरेर रानुलाई तुरुन्तै वा ६ घण्टादेखि १ दिनपछि मात्र खुला छोड्न सकिन्छ ।

१४. रानु कोष दिने तरीका:

- छिप्पेको सलक्क लामो मिलेको रानु कोषलाई छानेर त्यसको वरिपरि रानु

कोषलाई धक्का नलाग्ने गरिकन चक्कुले काट्ने र एउटा छेस्का त्यसमा पसाई फेरिने गोलाको छाउरा फ्रेमको मह र छाउराको भागनिर छेस्का पसाई रानु कोष अड्याउने ।

- हरेक २-३ दिनको फरकमा निरीक्षण गरी रानुले फुल पारेको/नपारेको हेर्ने र नयाँ रानु निस्केको भित्र फुल नदेखिएमा अरु छिप्पेको रानु कोष या संयोजन विधि अपनाउने ।

१५. मौरी गोला विभाजन:

उपयुक्त समयमा हुल निर्यास कार्यलाई रोक्न र मौरी संख्या वृद्धि गरी विक्रीवाट फाईदा लिन गोला विभाजन गरिन्छ ।

- मौरी चरन प्रवाहको समयमा र भाले मौरीहरु प्रशस्त भएको बेलामा गोला विभाजन गर्नु पर्दछ ।
- घरमा छाउरा चाकाको संख्या ८-१० फ्रेम हुनु पर्दछ ।
- गोला स्वस्थ र राम्रो गुणस्तरको हुनु पर्दछ ।

१६. गोला विभाजन गर्ने तरिका:

- विभाजन गर्ने घर जस्तै उस्तै रंग र नापको घर लिने ।
- विभाजन गर्ने घरबाट नयाँ घरलाई आधा फुट दायँ राख्ने र गोला विभाजन गर्ने घरलाई साविकको ठाउँबाट आधा फुट बाँया सार्ने ।
- दुवै घर खोल्ने र विभाजन गर्ने घरबाट रानु भएको छाउरा चौकोस निरीक्षण गरी पुरानै घरमा राख्ने र खाली घरमा २ वटा छिप्पिएको रानु कोष भएको छाउरा चौकोस राखी दिने ।
- अन्य बाँकी मह र कुट समेत भएका मौरी सहित छाउरा चौकोसहरु बराबर भागमा बाँढी राखी दिने ।
- पुरानो घरलाई पुरानै ठाउँमा राखेर नयाँ घरलाई १-२ कि.मि. टाढा लग्ने वा नलग्ने हो भन्ने त्यहीँ राख्न पनि सकिन्छ ।
- चरनबाट फर्केका मौरीहरु अलमलिएर दुवै घरभित्र पस्दछन् । यदि पुरानो घरमा बढी पसेमा त्यसको प्रवेशद्वार फरक दिशामा फर्काई दिने ।
- हरेक दिन १-१ फुट सारेर बीचको दूरी १-२ मिटर फरक पार्ने ।
- नयाँ गोलाको रानु निस्केको एक हप्ताभित्र फुल पारेको/नपारेको निरीक्षण गर्ने ।
- फुल नपारेसम्म १-२ दिनसम्म चिनी चास्ने दिने ।
- रानु हराएमा रानु कोष या पुरानै घरसंग संयोजन गर्ने ।

१७. मौरी गोला संयोजन:

एपियरीमा भएका कमजोर गोलाहरुलाई आपसमा संयोजन गर्नु पर्दछ, जसबाट एउटा बलियो गोला तयार भई प्रशस्त मह उत्पादन लिन सकिन्छ । संयोजन गर्दा दुई गोलाको बीचको गन्ध कम गर्ने उपाय अपनाउनु पर्दछ, र एउटा मात्र गोलाको रानु मात्र राख्नु पर्दछ ।

१७.१ संयोजन गर्ने तरिका:

- कमजोर, बूढो रानु भएको घरबाट रानुलाई ६ घण्टा अगाडि नै दिउसै भिकी रानुविहीन बनाउने ।
- रानु भएको गोलाको छाउरा कक्ष माथि सियोले पारेको मौरी छिर्न नसक्ने स-साना प्वालहरु भएको २-३ पत्र कागज राख्ने, साँझ रानुविहीन गोलाको छाउरा कक्ष त्यस कागजमाथि राखिदिने र बिको लगाई बन्द गर्ने ।
- १-२ दिनपछि नै मौरीहरु कागज टोकी आपसमा मिसीई सक्छन् । त्यसपछि कागज निकाली पर्याँकदिने र माथिको छाउरा कक्ष हटाई दिने ।

१८. आधार चाका चौकोसलाई घरमा प्रयोग गर्ने विधि:

- पुराना छाउराविहीन चाकाहरुलाई हटाई आधार चाका जडित चौकोसहरु दिएमा मौरीहरुले नयाँ चाका बनाउँछ र रानुले पनि नयाँ चाकामा फुल पार्न रुचाउने भएकोले गोला चाडै नै बलियो हुन्छ ।
- मौरी श्रोतहरु प्रशस्त प्रवाह हुने बेलामा र मौरीहरुले जताततै मै न चाकाहरु बनाएको देखेमा आधार चाका चौकोस दिनु पर्दछ ।
- यस्तो चौकोसहरु दिँदा छाउरा चाकाहरुको बीचमा राखी ३ दिनपछि निरीक्षण गर्दा बनाउन थालेको छ भने अर्कोपट्टि फर्काई राख्नु पर्दछ ।
- मौरीहरुले एकदम कम बनाएको देखिएमा ३ दिनसम्म चिनी चास्नी खुवाउने र अझै काम गरेको छैन भने बीचबाट भिकी छेउमा राखिदिने ।
- आधार चाका भएका चौकोसलाई चिनी चास्नी वा मह पानीले छर्केर दिएमा पनि मौरीले छिटै काम थाल्छन् ।

१९. लुट लडाई:

- वातावरणमा पुष्परसको कमी या घर भित्र खानाको अभाव भएमा र गोला व्यवस्थापनमा कमी भएमा लुट लडाई हुने सम्भावना हुन्छ । मह संचित गरेका कमजोर घर वरिपरि थुप्रै मौरीहरु उडिरहको, प्रवेशद्वारमा आपसमा लडाई भइरहेको, प्रवेशद्वारको तलतिर मौरीहरु मरेको देखिएमा लुट लडाई हो भने बुझ्नु पर्दछ ।
- घरको वरिपरि चिराहरु टालिदिने, प्रवेशद्वारा सानो पार्ने र भेन्टिलेशन बन्द गर्ने ।
 - खानाको अभाव हुँदा सबै कमजोर एवम बलियो गोलालाई एक नासले चिनी चास्नी साँझ पख मात्र दिने ।
 - एपिस सेराना र मेलिफेरा नजिकमा नराख्ने ।
 - सकभर दुई कमजोर गोलालाई मिसाई शक्तिशाली बनाउने ।
 - लुट लडाई भएको थाहा पाउना साथ पानी/मिट्टिले छर्किने या धुँवा दिने ।
 - नियन्त्रण नभएमा लुटिने मौरी घरको प्रवेशद्वारा बन्द गरी भेन्टिलेशन खोली अस्थायी रुपमा अन्य ठाउँ या कोठामा लागि २-३ घण्टाको लागि राख्ने ।
 - लुट्ने मौरी गोलाको पत्तो लगाई एक हप्ताको लागि १-२ कि.मी. टाढा सार्ने ।

२०. मौरीका प्रमुख शत्रुहरुको रोकथाम:

मैन पुतली/खपटेवाट जोगाउन व्यवस्थापन प्रकृत्यामा ध्यान पुर्‍याउने जस्तै:

- आसन बोर्डमा भएका फोहरहरु खुर्केर सफा गर्ने, चर्केका धारहरु र चिराहरु टाल्ने ।
- सञ्चित मैन र आधार चाकाहरुलाई मैन पुतली/खपटेवाट जोगाउने ।
- पुरानो र नछोपेका चाका चौकोसहरु भित्रने
- काम नलाग्ने र पुतली/खपटे लागेका चाकाहरुवाट मैन बनाउने
- धारभित्र कमिलाहरु छिर्न नदिन स्टैण्डको खुट्टामा कचौरा राखी पानी भर्ने र धारलाई छुने घाँस, हाँगा बिँगाहरु काटिदिने ।
- अरिँगाल/बच्छियूलाई हिराई मार्ने अथवा प्रवेद्वार अगाडि घाँस वा अन्यले छेक्ने किसिमले राख्ने, लामो घाँटी भएको बोटलमा शक्खर (खुदो) र भिनेगर १:३ को मात्रा १ लिटर पानीमा मिसाई घाँटीको भागको तलसम्म भरी धारको अगाडि पासो थाप्ने र हरेक ३/४ दिनमा फेर्ने ।
- मलसाप्रोको लागि छानोमाथि गज्जुगो ढुंगा वा डोरी/पेटिले धारलाई स्टैण्डसंगै बाँधेर राखिदिने अथवा कुकुर पाल्ने ।
- चराहरुलाई तर्साएर भगाउने ।

२१. मौरी रोग/कीराको पूर्वावस्था पहिचान:

- रोगी छाउरा चाकाहरुको रंग गाढा खैरो अथवा कालो हुन्छ र अमिलो गन्ध आउँछ ।
- छाउरा यत्रतत्र छरिएका र निरीक्षण गर्दा मौरीहरु चाका नछोपी एकातिर लाग्दछन् ।
- रोगी छाउराहरु धमिलो र खैरो हुन्छन् र कोषको भित्तातिर टाँसिएको र पछि पाप्राभै बन्छन् ।
- छाउराको मुख चुच्चो भै कोषको माथितिर फर्केका हुन्छन् ।
- आसन बोर्डमा मरेका छाउरा र मौरीहरु देखिन्छन् ।
- भर्खर निस्केका मौरीहरुको पखेटा खुम्चिएका, साना आकारको उड्न नसक्ने मरिरहेको अवस्थामा हुन्छ ।

२१.१ रोकथाम गर्ने तरिका:

- उपयुक्त व्यवस्थापन अपनाई गोलालाई सधैं शक्तिशाली बनाउने ।
- स्वास्थ्य गोलाको निरीक्षणपछि मात्र रोगी गोलाहरुको निरीक्षण गर्ने ।
- रोग देखिनासाथ औषधी वा विषादिले उपचार गर्ने ।
- एकदम रोगग्रस्त गोलाहरु छुन भने जलाई दिने वा गाडिदिने ।
- रोगी धार, चाका, चौकोसहरुलाई उपचारपश्चात मात्र पुनः प्रयोगमा ल्याउने ।
- फोहर पोखरीको छेउछाउमा गोला नराख्ने ।

२१.२ औषधी उपचार गर्ने तरिका:

- यूरोपियन फाउल ब्रुड रोगलागेमा अक्सिटेरासाईक्लिन/टेरामाइसिन मौरीले छोपेको चाकाको संख्याको आधारमा २५ मि.ग्रा./फ्रेमका दरले सेलाईसकेको चीनी

चास्नीमा औषधी मिसाई ३ दिनसम्म लगातार साँझपख दिने ।

- अथवा १ ग्राम अक्सिटेट्रासाईक्लिन/टेरामाइसिन औषधी १ लिटर चिनी चास्नीमा मिसाई मौरी छाउरा चाकामा ३ दिन सम्म दिउँसो छर्ने ।
- थाइ स्याक ब्रुड रोगको लागि उपयुक्त व्यवस्थापन प्रकृया जस्तै रानु फेर्ने, आदि अन्य कार्यहरु अपनाउने ।
- सुलसुले लागेमा सानो कपासको डल्लोमा ६०-९०% फर्मिक एसिड भिजाई स-साना प्वाल भएका प्लाष्टिक वा खैनीको बट्टामा राखी आसन बोर्डमा प्रत्येक ९-९ दिनको फरकमा ४-५ पटक सम्म राखिदिने ।
- सुलसुले व्यवस्थापनका लागि एपिस्टोन पाताको प्रयोग गर्ने ।

मौरीलाई विष लागेको लक्षण:

- घरका मौरीहरु बढी रिसाहा हुन्छन ।
- विषले लसपस भएका मौरी घर भित्र पस्दा अन्य मौरीहरु उत्तेजित हुन्छन ।
- मौरी घर भित्र र बाहिर बढी संख्यामा मरेका हुन्छन ।
- मौरीहरुको शरीर काम्ने हुन्छन ।
- वयस्क मौरीले पुष्परस बान्ता गर्नु ।
- मरेको मौरीहरुको जिब्रो बाहिर निस्कन्छ ।
- मौरीहरु उत्तानो परी भूमरी पर्नु ।
- मौरीहरु घरको प्रवेशद्वार अगाडी घस्रनु तथा उड्न नसक्नु ।

विषादीबाट मौरीहरुलाई बचाउने उपाय:

- विषादी प्रयोगगर्नु अघि थाहा दिन छिमेकीहरुलाई आग्रहगर्नु तथा आफूले प्रयोग गर्दा पनि अरुलाई थाहा दिनु
- बालीहरुमा फूल फुल्ने बेलामा विषादी प्रयोग नगर्ने
- वनस्पातिक तथा जैविक विषादीको प्रयोग गर्ने
- दिउँसो विषादी प्रयोग नगर्ने गर्ने परे साँझपख गर्ने
- विषादी प्रयोग गर्दा बेलुका चिनी चास्नी दिई भेण्टिलेशनको राम्रो प्रवन्ध गरी प्रवेशद्वार बन्द गरी छर्कने
- सकेसम्म गोडा विषादी प्रयोग गर्ने
- विषादी प्रयोग गर्दा सकेसम्म कम समय असर रहने प्रयोग गर्ने
- विषादी प्रयोग गर्दा सम्भव भए मौरीगोलालाई २-३ किलोमिटर टाढा लगे

२२. मौरी गोला स्थानान्तरण:

- मौरी गोलालाई घरसहित चरनको अभाव हुँदा वा गोला विभाजन गर्दा एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा चरन प्रशस्त भएका क्षेत्रमा लिएर जानुलाई मौरी गोला स्थानान्तरण भनिन्छ । यस कार्यबाट अतिरिक्त मह उत्पादन हुनुका साथै मौरी गोला बलियो भई गोला उत्पादनबाट पनि नाफा लिन सकिन्छ ।

- स्थानान्तरण गर्नु भन्दा १ दिन अगाडि नै मौरी गोलालाई पैकिंग गर्दा आसन बोर्ड र छाउरा कक्षको चारैतिर टिनको पाता या काठको बलियो टुक्राहरु प्रयोग गरी किला ठोकेर दुवैलाई राम्रोसंग नछुट्टिने गरी जोड्ने ।
- त्यस्तै छाउरा कक्षभित्र फ्रेमहरु नहल्लिने गरीकन छेउको फ्रेममा किला या खाली फ्रेमहरु राखी कस्तु पर्दछ ।
- भेण्टिलेशनहरु खुला र प्रवेशद्वारा राती या बिहान सबेरै बन्द गर्नु पर्दछ ।
- मह कक्षको मह काढेर मह कक्ष छुट्टै लानु पर्दछ ।
- राती या बिहानै १० बजेभित्र स्थानान्तरण गरी सक्नु पर्दछ ।
- गाडीमा कमजोर गोला तर बलियो गोलामाथि राखी टम्म टाँसिने गरी नहल्लिने गरी राख्ने । राख्दा मौरी घरका फ्रेमहरु गाडीसंग समानान्तर हुने गरी राख्नु पर्दछ ।
- स्थानान्तरण गरिसकेपछि एपियरीमा माथि भनिए जस्तै गोलाहरु राख्ने र एउटा घर छोडी अर्को घरको प्रवेशद्वार विस्तारै खोल्ने । ५-१० मिनेट पछि अन्य बाँकी प्रवेशद्वारहरु खोल्ने ।
- अर्को दिनमा मात्र घरहरु खोली निरीक्षण गर्ने ।

२३. मौरी पालनगर्दा आवश्यक मुख्य सामग्रीहरु:

१. मौरी चाकाको जग बनाउने मिल (Comb Foundation)
२. धुँवादानी (Smoker)
३. मह मदानी (Honey Extractors)
४. रानी मौरीलाई छुट्याउने जाली (Queen Excluder)
५. आधार चाका बनाउने मैनको शीट (Wax Sheet)
६. मौरी घरको औजार (Hive Tool)
७. ग्रचाफ्टीड सियाको सेट (Grafting Needle Set)
८. फ्रेम निकाल्ने औजार (Frame Gripper)
९. रानी मौरीको खोर (Queen Cage)
१०. रानी मौरी छेक्ने गेट (Queen Gate)
११. रानीको कोठा जोगाउने औजार (Queen Cell Protector)
१२. मौरी घरमा काम गर्दा लगाउने पञ्जा (Glove)
१३. मौरी घरमा काम गर्दा लगाउन कपडाको सेट (Apron)
१४. मौरी घर (Bee Hive)

२४. सन्दर्भ सामग्रीहरु [Bibliography]:

१. शंकर न्यौपाने २०७५, नेपालमा मौरीपालन
२. शिवराज भण्डारी २०७५, नयाँ प्रविधिको मौरीपालन
३. अनिरुद्रनाथ शुक्ल, २०७२, मौरी तथा मौरी पालन प्रविधि